

Markku Leinonen

Vapauteen hallitusti – asiakkaiden arvioita VaHa -projektista

Marras-joulukuussa 2017 haastattelin seitsemää VaHa -projektin piirissä olevaa asiakasta. Tavoitteena oli kartoittaa projektin koettua vaikuttavuutta. Millaisia vaikutuksia VaHa -projektilla oli haastateltujen mielestä ollut heidän elämäänsä? Millaisia muutoksia oli mahdollisesti tapahtunut? Samalla kartoitettiin yleisemminkin asiakkaiden kokemuksia projektista sekä arvioita onnistuneista ja toisaalta kehittämistä vaativista asioista. Mitä on jäänyt ehkä puuttumaan? Ilmiön hahmottamiseksi oli välttämätöntä kartoittaa jonkin verran myös vankeuteen ja elämänkulkuun yleisemmin liittyviä asioita. Vankien kokemuksia vapautumisesta ja heitä tukemaan pyrkivästä projektista kannattaa ymmärtää myös elämänkulun näkökulmasta. Työntekijät joutuvat vaativassa työssään kohtaamaan erilaisia ja erilaisen historian omaavia asiakkaita

Haastateltujen ikä vaihteli noin 30 vuodesta normaaliin eläkeikään (65 v). Haastatelluista viidellä oli kokemusta aiemmista vapautumisista mutta joukossa oli myös kaksi ensimmäistä kertaa vankilassa ollutta henkilöä. Yksittäisellä haastatellulla vapautumisia saattoi olla jopa pitkälle toistakymmentä, kun mukaan lasketaan myös tutkintovankeudesta vapautumiset. Yhtä lukuun ottamatta tutkimushenkilöt olivat miehiä. Vankeusjaksojen (vapautumisten) määrästä ei voi tehdä suoria johtopäätöksiä yhteenlasketusta vankeusajan pituudesta, sillä tuomioiden pituudet vaihtelivat suuresti.

Haastatteluajat sovin puhelimitse asiakkaiden kanssa. Haastattelujen kesto vaihteli runsaasta puolesta tunnista noin kahteen tuntiin. Haastattelut toteutettiin mahdollisimman epävirallisissa puitteissa useimmiten asiakkaan asunnossa mutta kaksi haastattelua tehtiin työtoiminnan yhteydessä olevassa tilassa. Varsinaisen haastattelun yhteyteen saattoi liittyä myös automatka, syömässä käynti ABC:llä tai vierailu asumisyksikön työntekijän luona. Keittipä eräs haastatelluista kahvit haastattelijalle. Näiden oheistapahtumien tarkoituksena oli vahvistaa haastattelun epämuodollista välitöntä luonnetta. Kaikki haastattelutilanteet sujuivat hyvin ja esittämiini kysymyksiin vastattiin asianmukaisesti. Kirjoitin ylös vastaukset ja muut kommentit pikakirjoituksena, kuten olen tottunut tekemään. Purin nämä muistiinpanot tietokoneelle pääsääntöisesti vielä samana päivänä. Haastattelin vain yhden asiakkaan päivässä, joten saatoin kyseisenä päivänä kokonaan keskittyä hänen tuottamaansa aineistoon. Olin laatinut haastattelua varten kysymyspatteriston, jota ei kuitenkaan tarvinnut noudattaa orjallisesti. Tukena kysymysrunko kuitenkin oli varmistamassa tiedon kattavuutta. Tilanteet etenivät usein keskustelun luonteisesti ja samoihin asioihin saatettiin palata useissa yhteyksissä, tarkentaa vastauksia tai lisätä näkökohtia jne.

Tieto VaHa:sta

Tiedon projektista haastatellut olivat saaneet eri lähteistä. Osa haastatelluista oli tyytyväisiä saamaansa tietoon projektista, suurin osa halusi kuitenkin tehostaa tiedottamista. Vastauksista sai myös sen kuvan, että vankilassa työskentelevien henkilöiden tiedot projektista vaihtelivat suuresti. Eri vankiloissa ollaan ilmeisesti vaihtelevassa määrin tietoisia VaHa:sta.

Tiedon saamisessa projektin työntekijöiden vierailut vankiloissa oli koettu tärkeiksi kautta linjan. Esittelyn kuuleminen ja työntekijöiden kohtaaminen olivat merkityksellisiä asioita. Mutta myös vankilatyöntekijöiden panosta tiedon jakajina tuotiin esille, myös siitä näkökulmasta, että näillä ei aina ollut tietoa riittävästi. Joskus asiakas sai tiedon projektista pelkän paperiesitteen kautta, jonka oli itse löytänyt tai saanut vankilatyöntekijän kädestä. Kerrottiin myös siitä, jos oma ohjaaja vankilassa ei ollut ollenkaan ”kartalla” VaHa:sta tai koevapauden järjestelyyn liittyvistä asioista ylipäätään. Koevapauden anomisessa VaHa saattoi auttaa jopa enemmän kuin vankila. Yhden ssiakkaan mukaan koevapautta valmistelevia vankilahenkilökunnan ihmisiä pitäisi infota, että näillä olisi riittävä tieto. Näihin voitaisiin olla tiiviimmin yhteydessä.

Muutamit haastatelluista olivat tyytyväisiä omaan tiedonsaantiinsa, mutta katsoivat kuitenkin, että *”kaikki eivät tienneet vankilassa VaHa:sta”*. ... *”Vankilan päässä voi kertoa enemmän. Ei välttämättä kaikki tiitä.”* Projektista innostunut asiakas saattoi jopa itse ryhtyä kertomaan vankitovereilleen VaHa:sta. Parhaimmillaan tieto ja myös innostus välittyivät useampaa kanavaa pitkin kuten seuraavassa haastatellun kuvauksessa: Projektin työntekijät tulivat vankilaan ja *”hyvältä kuulosti”*. Myös esite annettiin. Lisäksi vankilan erityisohjaaja mainosti projektia, kuten myös diakoni kertoi siitä.

Eräs toinen tyytyväinen haastateltava sai tiedon VaHa:sta vankilan oman ohjaajan kautta, joka kertoi, että tulossa oli info VaHa:sta. Oli paremman elämän tavoite. Molemmat työntekijät olivat infotilaisuudessa ja se kuulosti hyvältä. ... *”Työntekijä yksitellen jututti, perinpohjaisesti kertoi projektista”*. Haastateltava piti riittävänä saamaansa informaatiota. *”Ei siinä ongelmaa.”* Kuitenkin hän katsoi, että VaHa -infoa voisi olla vankiloissa enemmän, sillä aina on semmoisia, joilla on motivaatiota.

Tiedon saamisessa on myös omakohtainen näkökulma. Oma aktiivisuus on merkityksellistä. Eräs haastateltava esitti syyn kiireeseen olevan enemmän itsessä. *”Hyvin kävi, vaikka tieto tuli myöhään.”* ... *”Olisi voinut aiemmin alkaa suunnittelemaan.”*

Tiedon myöhäisyyteen kiinnitettiin muutenkin huomiota. Kritiikin kohde oli tällöin vankila: *”Kaikki tulee niin helvetin myöhään.”* Tiedon pitäisi tulla ajoissa. *”Jos vuoden tuomio, niin heti kerrotaan, että on tällainen mahdollisuus.”*

Toinen haastateltava kertoi vankilasta johtuneesta infokatkosta liittyen omaan vapautumiseensa. *”Vankilan pää tökki”*. Vankilasta ei ilmoitettu koevapautteen tulon tarkkaa ajankohtaa. Ilmeisesti siivouksen yhteydessä sähköhellan levy tulevassa asunnossa oli napsahtanut vahingossa päälle ja asunto oli kuuma kuin sauna haastateltavan hieman myöhemmin sinne tullessa. Tulevaisuudessa kaikkien verkostojen tulisi olla ”kartalla” ja tietoisia ajankohdista. Koevapautteen tulon ajankohta on epämääräinen. Ilmoitetaan viime vaiheessa.

Paperiesitteet ovat tärkeitä. Juuri paperiesite oli voinut antaa merkittävän alkusysäyksen tiedonhankintaan. Erään haastatellun mielestä esitteet voisivat olla kattavampia ja yksityiskohtaisempia. *”Voisi olla enemmän kartoitettu, mihin kaikkeen VaHa liittyy ja mihin voi saada tukea ja apua.”* ... *”Mihin kaikkeen VaHa voi ohjata ja mihin voi saada apua: tavaroiden hankintaan, kodin perustamiseen. Saa apua kaikenlaiseen tommoseen.”* Paperiesitteessä on nyt vain pääpiirteet.

Tuen muodot, määrä ja merkitys

Kaikki haastateltavat olivat kokeneet VaHa:n kautta saamansa tuen merkittävänä. Eroja oli siinä, millaista tukea oli tarvittu ja saatu. Eri-ikäisten ja erilaisen taustan omaavilla vastaajilla tarpeet ovat erilaiset. Useat vastaajat toivat esille, että tukea sai niin paljon kuin tarvitsi. Joskus tukea oli koettu saadun jopa sellaisissakin asioissa, jotka menivät yli sen, mitä työntekijältä voidaan kohtuudella odottaa. Asunnon järjestyminen oli kaikkien vastaajien mielestä erittäin merkityksellinen asia. Useissa vastauksissa tuotiin esille tuettoman ja asunnottoman vangin vapautumisen ongelmallisuus. Tämän tilanteen monet haastatelluista olivat omakohtaisesti kokeneet aiemmissa vapautumisissaan. VaHa -vapautumisen ja tuettoman vapautumisen välillä koettiin erittäin suuri ero. Vapautuvan vangin on vaikea muuttaa elämäntapaansa, jos häneltä puuttuu asunto. On suuri vaara ajautua heti takaisin rikollisiin piireihin, vaikka muutoshalua olisikin olemassa. Eräs useita vapautumisia kokenut asiakas oli sitä mieltä, ettei kenenkään tulisi vapautua ilman asuntoa vaan asiasta pitäisi säätää lakipykälä.

Asiakkaiden saamassa tuessa voidaan erottaa sekä konkreetit tukitoimet että tuen henkinen ulottuvuus, joka rakentuu vähitellen konkreettien tukitoimien ja niihin sisältyvän vuorovaikutuksen kautta. Syntyy luottamuksellinen suhde asiakkaan ja työntekijän välille. Se on erityisen merkityksellinen. Haastateltavat kertoivat käymistään luottamuksellisista keskusteluista työntekijän kanssa. Parhaimmillaan saattoi syntyä dialogi, jossa pohdittiin vastavuoroisesti elämän ja nykyisen elämäntilanteen merkittäviä kysymyksiä. Tuen henkistä puolta valottaa hyvin se seikka, että jo tietoisuus mahdollisuudesta saada tarvittaessa tukea koettiin merkittävänä tuen muotona.

Oman asunnon saamisen lisäksi työtoimintapaikan järjestyminen koettiin merkittävänä päivittäistä elämänjärjestystä tukevana asiana. Merkittävää tukea oli saatu myös asioitaessa viranomaisten ja muiden tahojen kanssa. Useat mainitsivat myös kuljetusavun, kun hankittiin esim. huonekaluja tai muita asumisessa tarvittavia esineitä ja laitteita. Yhdessä käytiin myös ostoksilla liikkeissä ja kirpputoreilla, välillä kahvilla tai syömässä. Jotkut mainitsivat myös sählyn pelaamisen. Tärkeänä koettiin yhteydenpito puhelimitse ja elämäntilanteen seuraaminen. On muistettava, että näihin käytännön tukitoimiin liittyvä yhdessäolo ja vuorovaikutus ovat jo sinänsä tärkeitä tuen muotoja. Juuri tällaisen luonnollisen, epämuodollisen ja arkisen kohtaamisen kautta alkaa rakentua luottamuksellinen suhde keskusteluineen. Vuorovaikutus ja käytännön asioissa auttaminen koetaan välittämisenä, jota tämä asiakasryhmä ei ole useinkaan saanut liikaa kokea. Arkisten toimintojen ja vuorovaikutuksen kautta tapahtuu normaalielämän avautumista ehkä pitkäänkin normiyhteiskunnan toiminnoista ja elämänmenosta syrjässä olleille asiakkaille.

Tärkeä asia on myös näkymien avautuminen tulevaisuuteen. Varsin synkästä menneisyydestä huolimatta tunnelin päässä on valoa, mikä vahvistaa tulevaisuususkkoa. Tulevaisuuteen sisältyy mahdollisuuksia. Kaikki haastatellut ilmaisivat enemmän tai vähemmän positiivisin lausein käsityksensä elämänsä nykytilanteesta ja tulevaisuudesta. Ponnistelu kannattaa ja elämä on elämisen arvoista. Asiakkaiden sisäisten voimavarojen vahvistumiseen liittyy myös VaHa-projektin tuottama kannustaminen, ”eteenpäin potkiminen” hyvin myönteisessä merkityksessä. Myönteisen palautteen antaminen on myös erityisen tärkeää tälle asiakasryhmälle, jonka elämänsä historiaan sisältyy runsaasti kielteistä palautetta. Myös kontrolli, säännöllinen yhteydenpito ja asioiden tiedustelu mainittiin tarpeellisena. Haastatelluista kävi ilmi VaHa-projektin tukevan monella tavalla ja monelta kannalta projektin piirissä olevia asiakkaita ja heidän pyrkimystään vakaannuttaa uusi rikokseton elämänrakenne.

VaHa:n työntekijät saivat kautta linjan myönteistä palautetta. Vaikka muutamia kehittämiskohteita esitettiin esim. tiedottamisen tehostamiseen liittyen, niin itse työntekijöihin ei haluttu kohdistaa

kritiikkiä. Vain yksi maininta ”rinnalla kulkemisen” lisäämisestä esitettiin, mutta sekin liittyyne asiakkaan poikkeuksellisen pitkään VaHa -historiaan. Kritisoitavaa oli vaikea löytää. Koettiin, että työntekijät olivat löytäneet juuri oikean paikkansa. Heidän työtapaansa kuvattiin vertaistason ilmauksin, inhimillisenä, samalta tasolta tulevana, ei ylhäältä annettuna vaan vastavuoroisena. Seuraavassa kiitollinen asiakas kertoo saamastaan tuesta:

”Hyvänä mieleen jäävänä asiana on ehkä ollut se, että on oikeasti annettu mahdollisuus. Aikaisemmat töppäilyt ei oo painaneet. Ei oo lähetty luokitteluun, tosi hyvä vastaanotto. Miehet paikallaan, jotka tekee tätä hommaa, ovat helposti lähestyttäviä. Ovat valmiita auttamaan asioissa, jotka eivät heille edes kuulu tai ei ole pakko auttaa.” ... ” On käyty hyviä keskusteluja, epävarmoissa olosuhteissa. Asetelma ei ole se, että jostain ylhäältä päin neuvotaan, vaan on kokenut olevansa samanvertainen.” ... ”On saanut oikeaa konkreettista tukea. Ovat valmiit auttamaan, oli asia mikä hyvänsä. Monet auttajat jäävät persoonattomiksi. Ollut minulle läheistä toimintaa, on tarpeellinen juttu.”

Työntekijät ovat voineet kohdata asiakkaansa. Tämä tuli esille muidenkin haastateltavien puheenvuoroissa. Keskustelujen käyminen mainittiin tärkeänä tuen muotona. Samanvertaisuuden lisäksi mainittiin mm. keskustelujen luottamuksellisuus ja se, että ne ovat antaneet virikettä nimenomaan elämänmuutokseen.

Eräs koevapaudessa oleva haastateltava kertoi lähemmin keskustelujen luonteesta ja merkityksestä verraten niitä vankilassa ja muissa laitoksissa aiemmin käymiinsä keskusteluihin. Merkittävänä VaHa -keskustelujen piirteenä hän mainitsi ratkaisujen pohdinnan. Mietitään yhdessä sitä, miten voitaisiin välttää palaaminen takaisin vankilaan. *”Keskusteluja nyt, miten ei linnaan takaisin.”* Päästessään edellisen kerran koevapautteen asiakkaan tukikeskustelut liittyivät päihdekuntoutukseen, eikä käyty keskusteluja siitä, miten päästäisiin rikoksista.

Haastateltava kuvaa vankilassa pakolliseen ohjelmaan kuuluvia keskusteluja (*”Kalterit taakse”, ”Viisi keskustelua muutoksesta*). Hän näkee näiden virallisten keskustelujen olevan lähinnä kurssin suorittamista, *”isketään paperille, toiminnallinen puoli puuttuu”*. Nämä keskustelut suoritetaan hänen mukaansa *”automaattipilotilla”*. VaHa -keskusteluja hän kuvaa sen sijaan vapauttavina. *”Pystyy puhumaan monista erilaisista asioista, vapauttavampia keskusteluja” ... ”Normaaliin elämänrytmiin.” ... ”Ohjaa oikeaan suuntaan, henkisesti eteenpäin.”*

Vankiloiden ja laitosten viralliset keskustelut paperimerkintöineen *”menevät toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos”*. Haastateltava kertoi lukuisista keskusteluista, joita on elämänsä aikana käynyt päihde- ja muuhunkin historiaansa liittyen lapsuudesta lähtien mukaan lukien keskustelut koulukodissa, nuorisopsykiatrin kanssa, keskustelut A-klinikalla ja mielenterveystoimistolla. Oman päihdehistoriansa hän kertoo käyneensä läpi lukuisia kertoja. Siitä on tullut automaatio. Hän puhuu elämänhistorian *”virallisesta toistosta”*. *”Siinä juttu vain jossain vaiheessa loppuu.”* VaHa:n epävirallisissa juttutuokioissa juttua riittää. *”Se on huomattavasti parempi. Ottaa mieluummin ajatuksia vastaan.”* Vaikka haastateltava kertoo saaneensa merkittävää tukea monissa asioissa, niin hän pitää VaHa-tuen parhaana puolena juuri keskusteluja. VaHa:n kautta on tullut ajatuksia ja haastateltava sanoo, että tarkoitus on, että *”itse pohdin asioita”*.

VaHa -keskustelut toteutetaan normaalielämän toimintojen yhteydessä ilman suoritus- tai muita velvoitteita. Laitosten työntekijöitä sitovat paitsi laitosympäristö, myös monet viranomaistoimintaan kuuluvat käytännöt ja ajattelutavat. Siksi aatteellisten yhdistysten toteuttama tuki ja keskustelut voivat olla lähtökohdiltaan toisenlaisia, jolloin on mahdollisuus päästä käsiksi elämän syvempiin kysymyksiin ja ongelmiin. Näiden käsittely voi olla hyvinkin merkityksellistä

tulevaa elämänpolkua ajatellen. Työntekijän tulokulma vuorovaikutustilanteeseen on erilainen kuin viranomaiskeskustelijalla. Hän on enemmän ”samalta tasolta” tuleva ilman virkaan liittyviä rajoituksia. Hän voi kertoa myös omista kokemuksistaan ja sitä kautta rohkaista keskustelukumppania ilmaisemaan omia ajatuksiaan ja tuntojaan. Tilanteeseen voi liittyä vastavuoroista jakamista, mikä on sosiaalisuuden ytimessä, mutta samalla keskustelussa voi olla myös ohjaavia elementtejä, joita haastateltavat myös selvästi pitivät arvossa. Kasvun kannalta, ja siitähän VaHa-tuessa syvimmältään on kysymys, tällaiset kohtaamiset keskusteluissa voivat olla hyvin merkittäviä. Tällainen työ on vaativaa, koska työntekijä ei voi tukeutua valmiisiin ”sapluunoihin”, jollaisina viranomaisten paperilomakkeet usein toimivat. Tosin on mainittava, että viranomaiskeskusteluistakin oli jäänyt joillekin vastaajille hyviä muistikuvia. Painolasteista huolimatta nekin voivat olla joskus hyviä ja merkityksellisiä, vaikka syvällisempään kohtaamiseen ei päästäisikään. Tämä tuli esille myös siinä, että painotettiin eri tahojen yhteistyön merkitystä tuen toteutuksessa. Tuen eri muodoilla ja tasoilla keskusteluineen on oma tärkeä paikkansa kokonaisuudessa.

Tärkeää elämässä tarvittavaa tietoa ei useinkaan voida ulkokohtaisesti siirtää ihmiseltä toiselle, mutta kohtaavassa keskustelussa merkittäviä ajattelun virikkeitä voi siirtyä keskustelukumppanilta toiselle. Lopultakin vain omakohtaisen pohtimisen herääminen, oma ajattelu, voi johtaa itsetuntemuksen syvenemiseen, vastuullisuuteen ja parempaan elämän hallintaan. Vaikka oman ajattelun viriäminen muutosmahdollisuuksineen on usein hidas prosessi, niin yksikään keskustelu ei ole turha. Erilaisten kohtaamisten kautta rakentuu pohja vapautuvan vangin tulevaa elämänpolkua varten.

VaHa ja elämänmuutos

Kaikki haastateltavat olivat kokeneet, että VaHa –projekti oli tukenut heitä arvokkaalla tavalla pyrkimyksessä elämänmuutokseen. Sysäyksen muutokseen haastateltavat olivat saaneet jo ennen projektin piiriin tulemistä. Juuri asiakkaisissa virinnyt muutoshalu oli saanut heidät kiinnostumaan projektista. Muutoshalua, sitä, että ”se on itsestä kiinni”, tuotiin esille useamman haastateltavan toimesta. Ilman vangin omakohtaista muutoshalua ei voida päästä tuloksiin. Useissa vastauksissa tuotiin esille yhteistyön merkityksellisyys. Vapautuvan vangin elämänmuutoksen tukeminen vaatii useiden tahojen yhteistyötä. Tähän liittyy osaltaan myös toive VaHa -projektin tiedottamisen tehostamisesta.

Tuen kokonaisuudessa VaHa –projektilla on paikka, joka ei ole helposti korvattavissa. Edellä on kuvattu viranomaistuen ja VaHa-tuen eroja. Molempia tarvitaan. Mikä on sitten VaHa –tuen paikka kokonaisuudessa? Ensinnäkin VaHa –tuki varmistaa elämänmuutoksen käytännöllisiä edellytyksiä pyrkimällä järjestämään normaalille elämänkululle tarvittavat peruselementit, asunnon, työtoimintapaikan, tarvittavan avun viranomaistahojen suuntaan asioitaessa, avustamisen käytännön tarvikkeiden hankinnassa, pitämällä yhteyttä sekä olemalla vuorovaikutuksessa asiakkaiden kanssa. VaHa –tuen sijoittuminen elämänmuutoksen kannalta keskeiseen vaiheeseen tuli esille useissa yhteyksissä. Juuri siviilielämän aloittaminen erilaisine haasteineen on elämänmuutoksen kannalta kriittinen vaihe. VaHa -projektille ominainen kumppanimainen tuki avaa syvempiä mahdollisuuksia kohdata asiakkaat heidän ongelmissaan kuin mitä yleensä tapahtuu viranomaisten toimesta annettussa tuessa. Tämä tuli esille monin tavoin haastatteluissa.

Olellainen piirre VaHa -projektissa on, että siinä yhdistyy käytännön arkisissa asioissa auttaminen tuen syvempiin ulottuvuuksiin. Nämä arkisen ja syvemmän tuen muodot liittyvät läheisesti yhteen ja edellyttävät toisiaan. Juuri arkisten vuorovaikutustilanteiden kautta rakentuu mahdollisuus

syvällisempään vuorovaikutukseen ja keskusteluihin, joissa voidaan (mahdollisesti) päästä käsiksi elämänmuutoksen kannalta merkittäviin kysymyksiin. Ne lienevät yleensä syvällä aiemmin omaksutun elämäntavan taustalla ja perustana. Haastatteluissa kävi selkeästi ilmi, että ainakin näillä asiakkailla (kuten tavallisesti on asian laita) epäsosiaalisen elämäntavan juuret ulottuivat lapsuuteen ja nuoruuteen. Siksi vakiintuneen epäsosiaalisen elämäntavan muuttaminen on yleensä ponnisteluja vaativa prosessi, jossa tarvitaan ihmisen itsensä omakohtaista ja vahvaa pyrkimystä mutta lisäksi myös rikoksetonta elämäntapaa vakaannuttavia tukitoimia. Ilman näitä tukitoimia vapautuvien vankien tulevaisuus ei näytä hyvältä, vaikka vapautumisen aikoihin muutosmotivaatiota olisikin olemassa. Tätä painotettiin useammassa haastattelussa. Käytännön luonnollisten elämäntarpeiden kuten asunnon, työn ja jokapäiväisen elannon sekä henkistä jaksamista antavien ihmiskontaktien puute pakottavat useimmat tällaiset vapautujat ajautumaan nopeasti entiseen kriminaaliin elämäntapaan ja vankilakierre jatkuu. Seuraavassa esitetään muutamia havainnollisia tapauskuvauksia,

Juuri eläkeikään ehtinyt asiakas kertoi rikosten teon alkaneen nuoruudessa ennen varusmiespalvelua, autovarkauksia ja muuta vastaavaa. Tuolloin elettiin 1970-luvun alkua. Vaikka hän onnistui pakoilemaan kuusi vuotta saamaansa ensimmäistä tuomiota, niin kiinni jouduttuaan tulivat vankilat tutuksi niin Suomessa kuin Ruotsissakin. Linnassa hän on ollut 12 kertaa ja lisäksi sakoista kolme kertaa. Viimeisen tuomion pituus oli bruttona 6 vuotta, josta hän istui 3 vuotta ja 9 kk. Merkittävänä muutostekijänä haastateltava mainitsi viimeksi saamansa tuomion. ”Pikku hiljaa aloin miettiä, täytän 65 vuotta, en halua tätä tietä, haluan elää normaalielämää, tehdä asioita.” Herättävänä tekijänä oli ilmeisesti havahtuminen eläkeiän saavuttamiseen. Vaikka se ei tuomion antamisen aikoihin ollut vielä aivan ovella, niin se tulisi kuitenkin täyteen pitkän tuomion loppupuolella. Ajattelun muutos ajoittuu siirtymään, joka koskettaa yleisemminkin työiän loppuvaiheessa olevia. Iän karttumisen havaitsemiseen liittyy myös elämän rajallisuuden tiedostaminen. Kirjallisuutta, valokuvaamista ja luontoa harrastava mies halusi vielä hyvien asioiden pariin. Myös vankilan rajoitettu ympäristö ”pakotti” pohtimaan asioita. Ei voinut ”ravata” (touhuta ja liikkua mielin määrin). Oli aikaa miettiä. ”En jaksa tätä elämää.” ... ”Ajatus sai kovan vauhdin, kun tuli tukihommat. Tämä voi onnistua.” VaHa:n hän kertoo tukeneen muutosajatusta.

Elämää kannattelevat voimat saivat haastateltavan elämässä aikaan normaaliuden kaipuun. Vielä ehtisi tehdä asioita. Hän kertoo kirjallisuusharrastuksestaan ja kirjapino lattialla osoittaa suuntaa. Haasteena on nyt englanninkielisen kirjallisuuden lukeminen, johon tarvittaisiin myös slangisanakirjaa. Luontokuvien ottamista varten hän harkitsee kurssille menoa, sillä luonto on aina ollut lähellä sydäntä. Musiikki ja ruoanlaitto ovat myös harrastuksina. Merkityksellisen sisällön löytäminen elämään on tärkeä muutosta tukeva tekijä.

VaHa-tuesta puhuttaessa haastateltava mainitsee ensimmäisenä työntekijän kanssa käymänsä keskustelut, sitten tulee tuki asioitaessa virastoissa. ”Auttavat hoitaan asiat.” Asiointitukea tarvittiin varsinkin alkuvaiheessa. Huonekalujen ja laitteiden hankinta on ollut myös tärkeää, ja jokaiseen hankittuun tavaraan liittyy pieni tarina. Tapaamisia työntekijän kanssa on ollut muutamia viikoittain. Tukea hän sanoo saaneensa ”niin paljon kuin on halunnut”. Verratessaan VaHa-vapautumista aiempiin vapautumisiin hän toteaa lyhyesti: ”Odotin päivää, että pääsen viinakauppaan.” Se oli tilanne ennen. Tällä kertaa odotukset olivat erilaiset. VaHa -tuesta hän sanoo edelleen: ”Antavat potkua, aika kusessa ilman VaHaa.”

Haastateltava antaa omalla muutoksen polullaan paljon arvoa tukihenkilöverkostolle. VaHa:n työntekijöiden lisäksi myös asumisyksikön, Risen, sosiaali- ja päihdepuolen työntekijät saavat tunnustusta. ”Olen varma, että ilman tukihenkilöitä olisin alkanut juomaan.” Nyt elämä on saatu pysymään raiteillaan. Huumori on tallella. ”Pitää neuvoo tästä elämästä”, kertoo haastateltava

nauraen ja tarkoittaa, että hänellä on annettavaa myös työntekijöille. Humoristisuudesta huolimatta lausahdukseen sisältyy tärkeä oivallus. Vuorovaikutus on kaksisuuntaista. On henkisesti iso asia, jos tuettava saa kokea, että myös hänellä on tärkeää annettavaa. Haastateltava ei keksi yrityksestä (pyynnöstäni) huolimatta, mitä kritisoitavaa tai muutettavaa VaHa:ssa voisi olla. ”*Olen erittäin tyytyväinen.*” Haastateltava esittää kuitenkin humoristisen loppuehdotuksen. Mitä, jos vapautujille tuotaisiin shamppanjapullo vapautumisen yhteydessä ja juhlittaisiin. ”*Ei taitaisi mennä läpi*”, hän kuitenkin toteaa nauraen.

Asiakkaan haastattelu osoittaa, että elämänmuutos voi koskettaa myös varttuneemmassa iässä olevaa henkilöä, jonka koko aikuisikä on kulunut enemmän tai vähemmän kriminaalin elämäntavan merkeissä. Rikokset, tuomiot ja vankilajaksot ovat uusiutuneet vuosikymmenestä toiseen. Siksi suhtautuminen muutoksen onnistumiseen on realistinen. Tämä voi onnistua, mutta suureen varmuuteen ei ole aihetta. Päihteiden käyttö, joka nyt on pysynyt aisoissa, muodostaa useimpien vapautujien elämässä arvaamattoman mahdollisuusvaruuden. Useammassa haastattelussa todettiin päihteiden käytön olevan varma polku takaisin vankilaan. Siksi elämänmuutosta tuettaessa merkittävä tekijä on tukea juuri asiakkaiden päihteettömyyttä / päihteiden käytön saamista hallintaan.

Nuorilla ja keski-ikäänkin ehtineillä vapautujilla ammatin ja työpaikan saaminen voi olla elämänmuutoksen kannalta keskeinen haaste. Tosin jo nuorellakin iällä terveys on voinut raunioitua siinä määrin, että elämänmuutoksesta huolimatta työkyky ei hyvälläkään hoidolla enää palaudu. Silloin on pohdittava elämään sisältöä antavaa toimintaa muualta. Toisaalta aiempi elämäntapa on voinut olla sellainen, että ei ole opittu juuri ollenkaan työn tekemiseen ja työelämässä toimimiseen. Haastateltavien joukkoon sisältyi sekä työhistorialtaan että iältään erilaisia henkilöitä. Ammattiin ja työhön liittyviä keskusteluja oli käyty VaHa -tuen puitteissa. Työn tekeminen ja siihen liittyvä päivärytmi on merkittävä tekijä elämänmuutoksessa.

Näin oli kokenut nuorehko kuitenkin jo useita vankeusjaksoja ja vapautumisia nähnyt haastateltava, joka etsi mahdollisuuksia saada ammatti esim. oppisopimuskoulutuksen avulla. Hän on kokenut VaHa:n kautta saamansa tuen merkittävänä mutta painottaa sitä, ”*että se on itsestä kiinni*”. Joskus aiemmin asenne ei pyrkimyksestä huolimatta ollut vielä kohdallaan. Tilanne on muuttunut hänen kohdallaan siten, että on oma tahto muuttaa elämää, mutta sekin vaikuttaa motivaatioon, ettei ole odotettavissa uusia tuomioita. Viimeksi mainittu asia tuli esille eräiden muidenkin kohdalla. Tulossa olevat tuomiot painavat ihmistä raskaasti. Em. haastateltava painottaa myös työn mukanaan tuomaa päivärytmiä. Ei ole aikaa vetää päihteitä, jotka ovat ”*portti vankilaan*”. Selvänä oleminen on tärkeää, sillä muuten ei hänen mukaansa tule mistään mitään. Kaikki toimii paremmin selvin päin. Päätös muutoksesta syntyi viimeiselle tuomiolle lähdetessä. Muutosta ajatellen on hyvä asia, että ongelmien kohdatessa voi ottaa yhteyttä, ”*ei ole yksin juttunsa kanssa*”. VaHa:sta saamaansa tukea hän pitää riittävänä.

Oman aloitteellisuuden kautta VaHa:n toiminnasta tiedon saanut ja ensimmäistä kertaa vapautunut nuorehko haastateltava kertoo kokeneensa elämässään myönteistä muutosta VaHa –projektiin liittyen: ”*On päässyt kiinni normaaliarkeen.* ”*On kysely, ’potkittu’ miettimään tulevaisuutta.*” Hän arvostaa erityisesti VaHa:n työntekijöiden kanssa käymään keskusteluja, joissa on saanut tuntea olevansa samanvertainen heidän kanssaan.

”*On käyty hyviä keskusteluja, epävarmoissa olosuhteissa. Asetelma ei ole se, että jostain ylhäältä päin neuvotaan, vaan on kokenut olevansa samanvertainen. Ei oo tullu semmoista, että jos oot ollut vankilassa ja käyttänyt päihteitä, oot tyhmä.*”

Haastateltava kertoo, kuinka päihdekuntoutus on vedetty alas, mikä on huono asia. Hän sanoo, että kaikki lähtee sieltä. Haastateltavan mukaan on viisaampaa panostaa päihdekuntoutukseen. Hän kertoo päihdehoitajasta, jonka luona voi käydä keskustelemassa. Matalan kynnyksen apu on hänen mielestään tärkeää. Haastateltava katsoo, että on liian vaikea päästä katkole. Silloin kun motivaatio on, on aika nopeasti päästävää.

”Tosi hyvin VaHa tukenut muutosta”, kertoo puolestaan keski-ikään ehtinyt haastateltava, jolla on takanaan jo pitkälle toistakymmentä vankilajaksoa, enimmäkseen noin vuoden mittaisia, pisin kuitenkin 2,5 vuotta. Päihteillä on ollut suuri merkitys elämäntavan jatkumisessa ja myös sen synnyssä. Päihteiden haitallinen käyttö alkoi jo 15-vuotiaana ja päihteisiin liittyi myös ensimmäinen tuomio. Hän kertoo VaHa -keskustelujen antaneen ”nimenomaan virikettä elämänmuutokseen.”

Aiempiin vapautumisiin verrattuna *”tämä on ihan eri juttu, helvetin hyvä”*. Haastateltavan mukaan hän ei ole saanut aiempiin vapautumisiinsa mitään tukea. Tilanne oli se, että *”elämä jatkui vapautumisen jälkeen siitä, mihin se ennen tuomiota jäi”* ... *”Tästä [VaHa:sta] saa vähän tai paljonkin petausta vapaaseen meininkiin.”* ... *”Kyllä tästä saa paljon paremmat saumat.”* Haastateltava käyttää aiemmista vapautumisista sanoja *”yhtäkkiä vapautuu”*. Vapautuminen, johon ei valmistauduta, melkein yllättää vapautujan. Hänellä ei käytännössä ole muita vaihtoehtoja kuin ajautua vanhaan elämäntapaan.

Elämänmuutos on ollut pitkäaikainen prosessi. Tähän liittyy samalla päihteiden käytön väheneminen. Vuonna 2009 haastateltava teki päätöksen muutoksesta. Sen jälkeen vankilareissut ovat lyhentyneet ja harventuneet. Ne ovat olleet lähinnä kuukauden parin reissuja avotaloissa. Myös pisin siviilijakso sijoittuu tähän loppupäähän. Rikollisen elämäntavan vähittäiseen hiipumiseen on kuulunut myös se, että vanhat kaverit ovat jääneet pois. Huolimatta jo pitkään jatkuneesta positiivisesta muutosprosessista haastateltava ei ensi kerran VaHa:sta kuullessaan innostunut siitä. Vasta kun VaHa:n työntekijät tulivat itse vankilaan kertomaan projektista, innostus heräsi.

Nyt on tavoitteena, että vanha elämäntapa loppuu kokonaan. Syynä muutosprosessin alkamiseen haastateltava pitää ikäänsä, vanhenemista. Ajan kulun kokeminen elämänmuutokseen liittyen tulee esille myös ammatin hankkimisesta kysyessäni. Siitäkin hän sanoo keskustelleensa VaHa:n työntekijän kanssa. *”Kannattais aika äkkiä tehdä. Kello käy mua vastaan, vanhenee vaan.”* Haastateltava toteaa, ettei näe menneisyydessään mitään hyvää tai kehuttavaa. *”Eihän sitä voi muuttaa.”* Nykyisyydestä hän sanoo: *”Onhan tää paremmalla pohjalla. Aika varma ja luottavainen olo, että muuttuu pysyvästi.”*

Merkittävän elämänmuutoksen vankilassa on kokenut pitkää tuomiota kärsinyt noin 35-vuotias haastateltava. Heti aluksi hän kertoo oma-aloitteisesti muutoksestaan, uskoon tulosta vankilassa. *”Yhtenä päivänä polvistuin sellini lattialle, annoin koko elämäni.”* Se tapahtui kaksi kuukautta viimeisen tuomion alkamisen jälkeen. *”Ei ollut tunnekokemuksia, kivulias prosessi alkoi, kasvamisen.”* Seurasi oikeudenkäyntejä, mutta tuomioissa tapahtui kohtuullistamista. Haastateltava kertoo, kuinka odotettavissa olevat tuomiot painavat pahasti. Jokaisella edellisellä vapautumiskerralla hän kertoo ajatelleensa, että tulee vielä juttuja. *”Ei väliä, joudun kuitenkin.”* (lusimaan). Haastateltava ilmaisee sanalla ”pahasti” edessä olevien tuomioiden painamisen. Juttuja pitäisi käsitellä nopeammin, mikäli vanki näin haluaa. Ennen muutoksen kokemista elämäntilanne oli muuttunut hyvin vaikeaksi.

”Olin jo luopunut toivosta, kolmekymmentä vuotta en tulisi näkemään.” Haastateltava kertoo harkinneensa itsemurhaa. Elämä oli tosin muutenkin vaarallista ja monta kertaa oli hengenlähtö

lähellä. ”Yhtenä päivänä poliisit otti kiinni. En tule lusimaan, tapan itseni. Olin lapsena kuullut uskonasioista äidiltä.” Haastateltava kertoo aina uskoneensa Jumalaan. Oli kuitenkin olemassa pieni toivo. Voisiko Jumala vielä auttaa, vaikka elämä olikin mennyt rikosten parissa? Haastateltava kertoo kokemuksistaan, ahdistuksesta ja pahasta olost. Siihen tuli alkoholi helposti mukaan. Tämä kierre alkoi jo hyvin nuorena. Hän oli varhain nuorisokodeissa ja laitoksissa, joiden työntekijät eivät olleet tehtävään sopivia.

Viimeisestä tuomiosta tuli alas viisi vuotta. Koevapauteen haastateltava pääsi ennen joulua 2016. Hän kertoo olevansa VaHa:n ensimmäinen asiakas. Haastateltavalla on kokemusta aiemmista vapautumisista, sillä käsillä oleva vapautuminen on hänelle seitsemäs. Ensimmäinen tuomio tuli 18-vuotiaana vuosituhannen alussa. Haastateltava asuu hyvässä asunnossa normaalissa kerrostalossa, Hän on saanut järjestettyä asunnon itse. Äiti on tukenut häntä huolimatta rikollisesta elämänurasta. Myös vankilaan äiti lähetti pojalleen hengellistä kirjallisuutta, jolla on ollut iso merkitys.

Keväällä 2014 VaHa:n työntekijät tulivat Pelsolle, jolloin hän joutui VaHa:n kanssa tekemisiin. Uskoon tulon hän oli kokenut jo aiemmin. VaHa:n asiakkuus alkoi siten melkein kolme vuotta ennen koevapauteen pääsyä. VaHa:n työntekijän haastateltava tapasi alkukohtaamisen jälkeen vankilassa muutamia kertoja. Kun alettiin järjestää koevapautta, hän otti jälleen yhteyttä VaHaan. Tätä kautta järjestyi työtoimintapaikka. Kaikki asiat menivät hyvin ja nykyistä asuntoaan haastateltava pitää rukousvastauksena. Kuitenkin rinnalla kulkemista jossain vaiheessa voisi olla enemmän. VaHa:n tukeen kuului myös apu asioiden hoitamisessa.

”Kaikki asenteet ovat muuttuneet, olen kokonaan uusi luomus”, sanoo haastateltava. Kunnollisia terveitä ihmisiä on ollut ympärillä. VaHa on tukenut tätä uutta elämää. Keskustelutuki on ollut merkittävä. Avotaloon pääsyssä auttaminen, hengellinen tuki, käytännön asioiden hoidossa auttaminen, luettelee haastateltava projektin toimintaa omalla kohdallaan. Nykyisenkaltaisesta elämästä hän ei ole aiemmin voinut edes uneksia. Opiskelua ja ammatillista uraa hän kertoo miettineensä. Päivät kuluvat harrastusten parissa. Seurakunta on tärkeä. Pitkää tuomiota hän pitää toisaalta suojelevana tekijänä, kun vaaroille altistavat asiat ovat poissa. Tuella voi olla merkitystä myös kokemuksena, vaikka muutos ei kestäisikään. Tietyissä elämänvaiheissa VaHa on hänen mielestään hyvin merkittävä tuki vapautuvalle vangille. Hän painottaa tuen sattumista juuri oikealle kohdalle.

Vähän yli 30-vuotias ehdonalaan kaksitoista vuotta sitten päässyt ja huumeriippuvuudesta selviytynyt haastateltava kertoi VaHa:lla olleen suuri merkitys ”alkuun auttamisessa”. ”Helpotti vapautumista huomattavasti.” Ensimmäistä kertaa vankilassa ollut ja sieltä vapautunut haastateltava pitää vankilaa ”hyvänä kokemuksena”, joka katkaisi tuhoisan kehityskulun. Ennen vankilaan joutumista elimistö oli täysin romahtanut. ”Elämä ei olisi voinut jatkua.” Kuolema olisi ollut odotettavissa joko huumeiden yliannostuksen seurauksena tai väkivallan uhrina. Pidätyksen ja vankeuden myötä pää alkoi selvitä. Oman pidätyskuvan näkeminen sai harmaakasvoisen, alipainoisen ja harhoissa eläneen ihmisraunion tajuamaan oman tilanteensa. Muutoksen alkuna hän pitää lähtemistään tunnustamisen tielle. Oli halu saada elämä kuntoon.

Alkoholin käyttö haastateltavan kohdalla alkoi jo 11-vuotiaana ja amfetamiini tuli kuvaan 15-vuotiaana. Haastateltava kertoo lapsuudestaan, johon kuuluivat isän mielenterveysongelma ja alkoholismi. Päihteet helpottivat huonoa oloa. Haukkalan nuorisopsykiatrisen laitoksen ja sen suljettu osasto tulivat tutuksi 15-vuotiaana viinahulluuskohtauksen vuoksi. Hoitona olivat mielialalääkkeet, joita haastateltava ei syönyt. Sama jatkui. ”Olisi tarvittu enemmän itse ongelmaan pureutumista.” ”Senkun lopetat, kaikki hyvin” -ajattelutapa ei ole toimiva. Hän itse sai 4 kk:n ajan

kramppeja vieroituksessa. 18-vuotiaana oli todettu epilepsia, kohtaukset tulivat huumeiden käytön seurauksena.

”VaHa:lla iso merkitys, ei tullut turhautumista, että olisi alkanut vetää uudelleen.” (huumeita). Haastateltava kertoo elämänvaiheestaan, jolloin hän näki kahden vuoden ajan harhoja. *”Ei paljon valoa tunnelin päässä.”* ... *”En vaihtais yhtään kokemusta, tehneet nykyisen minän.”* Vaikka haastateltava on terveydellisten ongelmien vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä, niin tulevaisuus näyttää hyvältä. Siihen vaikuttaa sekin, että rinnalle on tullut puoliso, ja lapsi on nyt tulossa. On yhteinen koti. Haastateltava on alkanut käydä jumpalla. Vaurioita saanut elimistö pysyy kunnossa harjoituksen avulla, selkä, jalat, tukilihakset.

VaHa auttoi huomattavasti, kun oli ollut pois yhteiskunnasta. *”Kaikki mihin apua tarvitsi, sen sai”*, toteaa haastateltava. Myös puoliso ja perhe on vahva kannustin. Haastateltava kertoo tunteiden tuntemisesta, joka oli kadonnut. Parantumiseen kuuluu, että osaa itkeä ja nauraa. Hän ajatteli jo, ettei kykenisi rakastamaan, mutta sekin alkoi toimia. Tunteiden tuntemisen palautumiseen meni aikaa yksi vuosi uudelleen opettelussa. Hän koki silloin myös ääritunteita, mutta vähitellen tunne-elämä on tasaantunut. Hän sanoo kokeneensa onnenpotkun. *”En olisi uskonut, että tähän elämäntilanteeseen.”* (on tultu). Elämä on hänen mukaansa elämisen arvoista.

Varhaisempaa keski-ikää oleva haastateltava kertoo vapautuneensa viisi kertaa aiemmin ja jos tutkintavankeudet lasketaan mukaan, on vapautumisia kertynyt huomattavasti enemmän (15). *”Ehdoton homma, alettu toimia toisin, oma elämä kuntoon”*, määrittelee haastateltava VaHa:n roolia omassa elämässään. Hän kertoo ”pohjasta”, jonka tuetusti vapautuva vanki saa, kun on asunto ja työ. *”Se on hyvä startti, sitten vain oma osansa, palat kohdalleen.”* Parasta VaHa -tuessa ovat kuitenkin olleet keskustelut, kun on voinut puhua monista erilaisista asioista ja siitä, miten vältetään joutuminen takaisin vankilaan. On tullut uusia ajatuksia. *”VaHa ohjaa oikeaan suuntaan, henkisesti eteenpäin.”*

Pyrkimys muutokseen alkoi viritä jo aiemmin ja haastateltava kertoo pysytelleensä pari vuotta kuivilla. Vanha elämäntapa alkoi tuntua liian rasittavalta. *”Kuusi vuotta rundii, ei vaan jaksa tuota meininkii, tehtävä täys muutos.”* Paremmen elämän tavoite oli olemassa jo ennen VaHa -infoon menemistä. Info -tilaisuudessa puhuttiin perinpohjaisesti projektista ja se kuulosti hyvältä.

Haastateltava kertoo dramaattisista elämänvaiheistaan, kaksi kertaa tapahtuneesta ”kuolemastaan” päihderiippuvuuteen ja hengityskoneesta herättämisestä. *”En usko, että enää neljättä kertaa. Tällä hetkellä uskon vahvasti, etten tule palaamaan vankilaan. Otan kaiken avun vastaan.”* ... *”On se tosi hyvä tuki tällä hetkellä ja tähän tilanteeseen”*, tiivistää haastateltava edelleen VaHa:n merkitystä.

Kun hän kertoo lapsuudestaan ja nuoruudestaan, niin voi todeta, että asosiaalisen elämäntavan juuret ovat vahvasti lapsuudessa. Päihteiden käytön aloittamiseen liittyi isompien poikien taholta suunnattua pakkoa ja väkivaltaa. Vanhemmat eivät tienneet pitkään aikaan näistä asioista. Elämä koulukodissa, keskustelut nuorisopsykiatrin kanssa ja myös hoitohenkilökunnan ”karsastus” tulivat sittemmin tutuiksi. Omien kokemustensa koulimana ja kahden lapsen isänä haastateltava katsookin, että nuorille on suunnattava enemmän tukea, ohjattava heitä toimintaan. VaHa -tuessakin on ajateltava niitä, jotka vapautuvat ensimmäistä kertaa. Ensikertalaisilla on eri tilanne kuin muilla. Tukea pitää erityisesti suunnata heille.

Haastateltava kertoo tämänhetkisen arjen olevan omalla kohdallaan varsin tasaista. Hän nostaa esille kivitalosta vapautuvien vaikean aseman. Kun ei ole minkäänlaista hoitoa siviiliin, tulee heti päihteitä ja rikoksia. Haastateltava kertoo omista kokemuksistaan, kun hän vapautuessaan

tuli ”samoihin piireihin” kotikaupungissaan. ”Sama homma jatkuu, varsinkin, kun ei ollut asuntoa.” VaHa -tuki on hänen mielestään ”ehdottomasti paras homma vapautuvalle, saa tukea alkuun ja vähän tulee kontrollia”. Nyt hän pitää yhteyttä omaisiinsa kotikaupungissaan mutta ei vanhaan kaveripiiriin.

VaHa:n vaikuttavuudesta ja tuloksista

Vapautuvien vankien elämänmuutosta tukevien palvelujen tuottajana VaHa -projekti on osoittautunut erittäin vaikuttavaksi. Kaikki haastateltavat pitivät projektia merkityksellisenä tekijänä pyrittäessä vakiinnuttamaan uutta rikoksetonta elämäntapaa. Useammassa puheenvuorossa todettiin, että tukea on saanut niin paljon kuin on tarvinnut. Arkisten ja käytännöllisten tuen muotojen lisäksi projektissa on edetty myös tuen syvällisempiin ulottuvuuksiin. Tämä on VaHa-tuen vaikuttavuuden erityispiirre, joka avaa uudenlaisia näkymiä vapautuvien vankien parissa tehtävään työhön. Kyse on tuen henkisestä, laadullisesta ulottuvuudesta. Vapautuvan vangin saaminen vastavuoroisen ja tasa-arvoisen kohtaamisen kautta pohtimaan oman elämänsä syvempiä kysymyksiä ja tulevaisuutta voi olla elämänmuutoksen vakiinnuttamisen kannalta avainasemassa. Tällaisen kohtaamisen kautta ihminen voi uudella tavalla oppia tuntemaan itseään ja saada aineksia parempaan oman elämän hallintaan. Tällaiseen kohtaamiseen on vaikea päästä viranomaisauttajien toimesta. Tätä kohtaamisulottuvuutta voidaan pitää jo sinällään merkittävänä työn tuloksena ja yhtenä tärkeänä osoituksena projektin vaikuttavuudesta. Juuri tällaiset kohtaamiset rakentavat pohjaa kestäväälle elämänmuutokselle. Sekä aineellisen tuen muotojen toteuttamisessa että em. syvällisemmän tuen toteutuksessa VaHa on päässyt (ilman ylisanoja) tutkijan arvion mukaan erinomaisiin tuloksiin. Projekti on edesauttanut ja antanut runsaasti hyvän elämän aineksia sen piirissä oleville asiakkaille.

Suurimmaksi kehittämiskohteeksi nousi projektista tiedottaminen. Tähän liittyy samalla myös vakava huoli vapautuvien vankien tulevaisuudesta. Vain pieni osa vapautuvista vangeista saa sellaista tukea, joka auttaa heitä rikoksettoman elämäntavan vakiinnuttamisessa. Ilman tukitoimia, asuntoa, työtä ja muita käytännön elämän edellytyksiä, palautuminen kriminaaliin elämäntapaan toteutuu lähes vääjäämättä, vaikka vapautujalla olisikin muutoshalua. Siksi panostaminen VaHa:n kaltaiseen tukeen on taloudellisestikin erittäin kannattavaa. VaHa pienine resursseineen ei voi ratkaista massiivisia ongelmia, mutta se voi näyttää tietä ja olla mallina.

Projektin ”lihaksi tuleminen” myös vankilavierailujen muodossa koettiin hyvänä asiana. Projekti saa inhimilliset ”kasvot”, kun työntekijät esittelevät sitä itse. Se on myös toivoa lisäävä positiivinen elementti vankilan elämässä. Vankilavierailutkin ovat tosin resurssikysymys, sillä matkat laitoksiin ovat pois projektin piirissä jo olevien asiakkaiden vuorovaikutuksesta. Tiedottamisen tehostamista voidaan tehdä myös muulla tavoin yhteistyössä vankilaviranomaisten kanssa, paperiesitteitä kehittämällä jne.

Projektiin kohdistetut kriittiset huomiot olivat perin harvinaisia, vaikka pyrin niitä aktiivisesti saamaan esille. Tiedottamisen tehostamista ei voi sinänsä pitää kritiikin ilmaisuna vaan että hyvänä koetusta projektista haluttiin tiedotettavan enemmän vankiloissa. Yksittäisenä parannusehdotuksena esitettiin ns. ”starttipaketin” (talousesineitä) räätälöimistä paremmin asiakkaan tarpeita vastaavaksi. Jos ihmisellä ei ole vapautuessaan mitään, niin hän tarvitsee enemmän näitä käytännön tarvikkeita. Aiemmin mainittu yksittäinen arvio ”rinnalla kulkemisen” vähäisyydestä eräissä tilanteissa liittyyneen, kuten sanottu, asiakkaan poikkeuksellisen pitkään VaHa-historiaan. Tämäkin on resurssikysymys. Rinnalla kulkemista oli tapahtunut haastateltavien kohdalla todella arvokkaalla tavalla ja myös riittävästi.

VaHa -projektin hyvien tulosten taustalla vaikuttaa ihmisen ja ihmisarvon kunnioitus. Useimmiten jo lapsuudestaan lähtien perin kaltoin kohdellut ja usein myös vaille välittämisen kokemuksia jääneet ihmiset saavat projektin piirissä tuntea olevansa arvokkaita, yhtä arvokkaita kuin muutkin ihmiset. Tukeen liittyy se jokaiselle ihmiselle välttämätön kokemus, että ”minusta välitetään”, elämälläni on arvoa. Työn kohtaava inhimillinen ote sopii hyvin kolmannen sektorin yhdistyksen työntekijöille, joskin se on hyvin vaativa. Kaikkein vaativimman, usein jo lapsuudessaan laiminlyödyn ihmisryhmän kohtaaminen edellyttää erityistä taitoa, peruslahjakkuutta ja henkisiä voimavaroja.